

*Andrzej Bogus**

ABSORPCJA KREDYTÓW W SEKTORZE GOSPODARSTW DOMOWYCH

WSTĘP

W teorii finansów najczęściej rozpatruje się związki polityki makroekonomicznej z efektywnością funkcjonowania przedsiębiorstw. Nie mniej ważnym obszarem oddziaływania ogólnych rozwiązań systemowych i wykorzystywanych instrumentów finansowych jest funkcjonowanie gospodarstw domowych. Przyjęcie metodologicznego założenia, że podmioty te kierują się zasadą racjonalnego wyboru, stwarza potrzebę odpowiedzi na pytanie, w jakim makroekonomicznym otoczeniu ich wybory mogą być optymalizowane.

Obok rozwiązań w polityce dochodowej, podatkowej, świadczeń społecznych ważnym elementem makroekonomicznej polityki finansowej determinującym efektywność wyborów w sektorze gospodarstw domowych jest polityka kredytowa. Możliwość absorpcji kredytów przez te podmioty stanowi istotną „dźwignię” wzrostu użyteczności konsumpcji. Z drugiej strony ich większa aktywność na rynku kredytowym wywołuje efekt zwrotny, sprzyjając wzrostowi ogólnej koniunktury gospodarczej. Wykazanie tych związków oraz zwrócenie uwagi na makroekonomiczne uwarunkowania określające zdolność absorpcji kredytów w tych podmiotach gospodarczych jest głównym celem teoretycznych analiz. W części analitycznej wskazano na konsekwencje rosnącego popytu na produkty kredytowe dla sektora bankowego. Wzrost zapotrzebowania na te produkty stanowi ważne wyzwanie dla przedsiębiorstw bankowych i wymaga przedstawienia strategii ich działania. Dotyczy to szczególnie intensyfikacji działań w dziedzinie

* Dr, starszy wykładowca w Instytucie Finansów, Bankowości i Ubezpieczeń Uniwersytetu Łódzkiego.

innowacji produktowych, kanałów dystrybucji, a zwłaszcza zarządzania ryzykiem kredytowym. Są to jednak zagadnienia wykraczające poza zakres merytoryczny tego opracowania i wymagają odrębnych studiów i analiz.

1. MAKRO I MIKROEKONOMICZNE ASPEKTY KREDYTÓW KONSUMPCYJNYCH

W teorii i praktyce bankowości brak jest jednoznacznego określenia kredytów dla gospodarstw domowych, dla ludności i kredytów konsumpcyjnych. Gospodarstwa domowe w nowej klasyfikacji sektorowej obowiązującej od marca 2002 r. są podmiotami obejmującymi: osoby prywatne (fizyczne), rolników indywidualnych oraz przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą jako osoby fizycznej nie zatrudniające więcej niż 9 osób.

Kredyty dla ludności mogą mieć charakter konsumpcyjny, ale także inwestycyjny (np. kredyty na zakup akcji). Również kredyty konsumpcyjne nie są kategorią jednorodną. W tym zbiorze kredytów wyróżnia się np. tzw. kredyty konsumenckie i mieszkaniowe¹.

Nie wnikając w kwestię semantyki tych produktów bankowych i ich ekonomicznych interpretacji, na potrzeby dalszej analizy przyjęto upraszczające założenie o tożsamości kredytów dla gospodarstw domowych i kredytów konsumpcyjnych rozumianych szeroko. Tak więc uznano stosowane w literaturze określenie, że kredyty dla ludności są inaczej nazywane kredytami konsumpcyjnymi². Rozszerzająca interpretacja kredytu konsumpcyjnego wynika z przyjętego ogólnego poziomu poszukiwania związków między stopniem zadłużenia gospodarstw domowych a ich możliwościami podnoszenia użyteczności konsumpcji. Rozpatrywanie tych kredytów wyłącznie w ujęciu produktów bankowych wymagałoby respektowania ich odmienności.

Analizując szczególną rolę kredytów konsumpcyjnych w procesie podnoszenia efektywności gospodarowania, wyróżnić należy dwa aspekty ich kreatywnego działania:

- stymulowanie makroekonomicznych mechanizmów rozwoju,
- wspomaganie optymalizacji wyborów konsumpcyjnych gospodarstw domowych.

W ujęciu makroekonomicznym kredyty te ujmować można jako element globalnego popytu. Ich rola nie jest w makroekonomicznych teoriach jed-

¹ Por. Ustawę o kredycie konsumenckim z 20.07.2001 r., Dz. U. nr 100 z 18.09.2001 r.

² Zob. Z. Dobosiewicz, *Bankowość*, PWN, Warszawa 2005, s. 284.

noznacznie interpretowana. W teorii neoklasycznej i jej współczesnych nurtach przyznających priorytet równowagi ogólnej i stabilności pieniądza w rozwoju gospodarczym nadmierny wzrost akcji kredytowej dla ludności uznawany jest za czynnik destabilizujący i inflacjogeny³.

Natomiast na gruncie popytowych teorii rozwoju gospodarczego dominuje pozytywna ocena roli kredytów dla ludności. Wskazać można na dwoisty charakter ich kreatywnego działania:

- dostosowanie popytu do istniejącej struktury podaży (krótkookresowy efekt popytowy),
- stymulowanie wzrostu produkcji przez efekty mnożnikowe zwiększenia popytu inwestycyjnego (długookresowy efekt popytowy).

Szczególnie istotne znaczenie ma oddziaływanie kredytów konsumpcyjnych na wzrost popytu na rzeczowe aktywa kapitałowe i tworzenie efektów mnożnikowych. Ich działanie wyjaśnia się w ramach funkcjonowania tzw. mechanizmu transmisji podaży pieniądza na realne procesy gospodarcze⁴.

W ujęciu mikroekonomicznym proefektywnościowe oddziaływanie kredytów dla ludności rozpatrywane jest przede wszystkim w aspekcie optymalizacji struktury konsumpcji gospodarstw domowych. Uznając zasadę racjonalnych zachowań tych podmiotów, wybory optymalizacyjne mogą dotyczyć: rzeczowej struktury konsumpcji, substytucji czasu pracy i czasu wolnego oraz tzw. czasową strukturę konsumpcji⁵.

Z punktu widzenia roli instrumentów kredytowych kluczowe znaczenie ma optymalizacja czasowej struktury konsumpcji. W teoriach alokacji konsumpcji w czasie podkreśla się znaczenie dynamiki dochodów (teoria dochodu absolutnego) oraz kategorię „preferencji w czasie” (*time preference*) i stopy procentowej (teoria subiektywno-marginalistyczna). Optymalizując konsumpcję w czasie, czyli podejmując decyzję o tworzeniu oszczędności bądź finansowaniu bieżących wydatków przyszłymi, antycypowanymi dochodami, dokonuje się wyboru poprzez dokonanie oceny, o ile powinna być wyższa użyteczność zwiększonej konsumpcji bieżącej, aby zrekompensowała utratę

³ Interesującą analizę poglądów o negatywnym oddziaływaniu kredytów konsumpcyjnych na gospodarkę prezentuje: G. Rytelewska, *Bankowość detaliczna – procesy oszczędzania i kredytowania gospodarstw domowych*, [w:] *Bankowość detaliczna. Potrzeby, szanse i zagrożenia*, red. G. Rytelewska, PWE, Warszawa 2005, s. 47–48.

⁴ Syntetyczna prezentacja mechanizmu transmisji impulsów pieniężnych wydatków konsumpcyjnych na realne procesy gospodarcze zaprezentowana jest m.in. w opracowaniu: A. Kaźmierczak, *Polityka pieniężna w gospodarce rynkowej*, PWN, Warszawa 2000, s. 97–100.

⁵ Szerzej na ten temat optymalnych wyborów gospodarstw domowych zob. *Podstawy ekonomii*, red. R. Milewski, PWN, Warszawa 1998, s. 149 i dalsze.

korzyści mniejszej konsumpcji przyszłej (z tytułu obciążeń odsetkowych). Rozstrzygającym kryterium efektywnego wykorzystywania kredytów w finansowaniu konsumpcji jest więc osiągnięcie wyższego efektu z tytułu podniesienia jej użyteczności (konsumpcja bieżąca ma wyższą użyteczność od konsumpcji przyszłej) od kosztów wynikających, ze zmniejszenia wolumenu konsumpcji w przeszłości⁶.

Tak więc czynnikami determinującymi możliwości wykorzystywania kredytów w optymalizacji konsumpcji w czasie są: poziom dochodów, oprocentowanie kredytów oraz subiektywna ocena efektów korzyści z tytułu wzrostu użyteczności aktualnych aktów konsumpcji (*time preference*).

2. MAKROEKONOMICZNE UWARUNKOWANIA DOSTĘPNOŚCI DO KREDYTÓW

Jak starano się już wykazać, osiągnięcie niezbędnego poziomu zadłużenia gospodarstw domowych jest warunkiem proefektywnego stymulowania wyboru czasowej struktury konsumpcji. Kredyty dla tych podmiotów pełnią więc rolę specyficznej „dźwigni finansowej” podnoszącej poziom ogólnej użyteczności konsumpcji.

Dla osiągnięcia tych efektów muszą być spełnione makroekonomiczne uwarunkowania wyznaczone przede wszystkim przez politykę finansową. Do najważniejszych uwarunkowań można zaliczyć:

- stan koniunktury,
- inflację i restrykcyjność polityki pieniężnej.

2.1. Stan koniunktury

Poziom aktywności gospodarki i jej stan koniunktury może być uznawany za syntetyczny wskaźnik skłonności do korzystania z kredytów. W fazie ożywienia następuje wzrost globalnych dochodów, a tym samym zwiększa się możliwość absorpcji kredytów przez gospodarstwa domowe. W latach 2003–2004 trwał w Polsce stan ożywienia gospodarczego. Tempo wzrostu było dwukrotnie szybsze niż w krajach UE. Zmianę dynamiki rozwoju gospodarczego w Polsce w latach 1996–2004 przedstawia tab. 1. Dynamika PKB i popytu krajowego w latach 1996–2004 (rok poprzedni = 100,0).

⁶ Por. A. Bogus, *Kredyty w teorii racjonalnego wyboru konsumpcji*, „Acta Universitatis Lodzensis” 2002, Folia Oeconomica 161.

Tabela 1

Dynamika PKB i popytu krajowego w latach 1996–2004 (rok poprzedni = 100,0)

Wyszczególnienie	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
PKB	106,0	106,8	104,8	104,1	104,0	101,0	101,4	103,8	105,4
Popyt krajowy	109,4	109,1	106,3	104,8	102,8	98,4	100,8	102,6	105,0
Spożycie indywidualne	108,6	106,9	104,8	105,2	102,8	102,1	103,3	103,1	103,4
Akumulacja	119,5	120,8	113,8	106,1	103,9	87,4	93,2	103,2	112,1
Eksport	112,0	112,2	114,3	97,4	123,2	103,1	104,8	114,2	110,2
Import	128,0	121,4	118,5	101,0	115,6	94,7	102,6	109,3	108,7

Źródło: Sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej w 2004 r., NBP, s. 46.

Jak wynika z tab. 1, w analizowanych latach 2003–2004 gospodarka charakteryzowała się wysokim tempem wzrostu opartego zarówno na popycie wewnętrznym, jak i eksporcie. Stwarzało to korzystne warunki do zwiększonej aktywności na rynku kredytowym.

Tabela 2

Gospodarstwa domowe w strukturze należności systemu bankowego w latach 2003–2004

Wyszczególnienie	Stan na		Nominalne tempo wzrostu	Realne tempo wzrostu
	31.12.2003	31.12.2004		
Należności ogółem	264 268,1	271 812,1	2,9	-1,5
Gospodarstwa domowe	101 970,3	115 485,9	13,3	8,5
Niemonetarne instytucje finansowe	13 394,6	10 170,3	-10,7	-14,5
Przedsiębiorstwa	132 315,1	127 201,5	-3,9	-8,0
Instytucje niekomercyjne działające na rzecz gos. dom.	826,3	773,3	-6,4	-10,4
Instytucje samorządowe	12 852,7	13 377,7	4,1	-0,3
Fundusz ubezpieczeń społecznych	4 859,1	4 803	-1,1	-5,3

Źródło: Jak w tab. 1, s. 57.

Niestety, efekty cyklu koniunkturalnego nie przeniosły się na wzrost zapotrzebowania na kredyty w sektorze przedsiębiorstwa. Jest to interesujący

teoretycznie fenomen asymetryczności absorpcji kredytowej przedsiębiorstw z cyklem koniunkturalnym i jego ocena wymaga odrębnej analizy⁷. Natomiast ożywienie gospodarcze w pełni zostało „zdyskontowane” w absorpcji kredytów przez gospodarstwa domowe, o czym świadczy tab. 2.

Jak wynika z danych zawartych w tab. 2, jedynie sektor gospodarstw domowych pozytywnie zareagował na ożywienie koniunktury, wykazując ponad 13% tempo wzrostu pozyskiwania kredytów. Poza instytucjami samorządowymi (ponad 4% wzrostu) u wszystkich uczestników rynku kredytowego wystąpił spadek popytu. Jest to istotna przesłanka, potwierdzająca wysoką wrażliwość gospodarstw domowych na otoczenie rynkowe oraz ich umiejętności proefektywnych zachowań w warunkach zmieniających się makroekonomicznych uwarunkowań.

2.2. Proces inflacji i restrykcyjność polityki monetarnej

Od roku 2004 w ramach strategii bezpośredniego celu inflacyjnego realizowany jest ciągły cel inflacyjny na poziomie 2,5% w ujęciu rocznym z dopuszczalnym przedziałem odchyień ± 1 punkt procentowy⁸. Realizacja ciągłego celu inflacyjnego oznacza, że poziom inflacji określa się poprzez relację w ujęciu miesiąc do analogicznego miesiąca roku poprzedniego (a nie jak w latach 1999–2003 w relacji grudzień do grudnia roku poprzedniego). Spowodowało to, że w przypadku silnych wstrząsów cenowych, przyczyniających się do wyjścia poziomu inflacji poza pasmo dopuszczalnych wahań, RPP podejmowała działania przywracające ją do „zadekretowanej” wysokości.

W roku 2004 nasiliły się tendencje inflacyjne. Dynamika inflacji mierzona wskaźnikami CPI w poszczególnych miesiącach kształtowała się następująco.

Tabela 3

Roczne wskaźniki inflacji (CPI)

Wskaźnik inflacji	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
	2003				2004											
CPI	0,9	1,3	1,6	1,7	1,6	1,6	1,7	2,2	3,4	4,4	4,6	4,6	4,4	4,5	4,5	4,4

Źródło: *Raport roczny 2004*, NBP, 2005, s. 31.

⁷ Szerzej na ten temat patrz A. Bogus, *Kredyty dla przedsiębiorstw a koniunktura gospodarcza*, „Acta Universitatis Lodzensis” 2006, Folia Oeconomica 197.

⁸ Por. *Strategia polityki pieniężnej po 2003 roku*, NBP, 2003.

Jak widać, w drugiej połowie 2004 r. wyraźnie nasiliły się tendencje inflacyjne. Wśród impulsów inflacyjnych szczególną rolę odegrało zwiększenie popytu wewnętrznego wywołanego przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej oraz tzw. szoki cenowe na światowych rynkach energetycznych.

Nasilenie procesów inflacyjnych doprowadziło w kwietniu 2004 r. do zmiany nastawienia polityki pieniężnej na restrykcyjną⁹. Rezultatem tego było trzykrotne podwyższenie podstawowych stóp procentowych NBP, co miało przeciwdziałać trwałemu wzrostowi oczekiwań inflacyjnych. W pierwszej połowie 2005 r. stopień restrykcyjności polityki monetarnej uległ złagodzeniu, tym niemniej konsekwencją prowadzonej w poprzednich latach polityki był wysoki koszt pozyskiwania kredytów szczególnie przez gospodarstwa domowe (zob. tab. 4).

Tabela 4

Średnie ważone oprocentowanie kredytów złotych w latach 2003–2004

Wyszczególnienie	XII 2003	XII 2004
Kredyty dla przedsiębiorstw	7,2	8,3
Kredyty dla gospodarstw domowych	15,8	15,9
Kredyty mieszkaniowe	7,6	8,1
Kredyty dla przedsiębiorców indywidualnych	7,7	9,3
Kredyty dla rolników	6,6	8,5

Źródło: Jak w tab. 3, s. 219.

Analizując cenowe uwarunkowania dostępności do kredytów, zwrócić należy również uwagę na wysoką marżę odsetkową między oprocentowaniem depozytów terminowych ludności a oprocentowaniem kredytów konsumpcyjnych. W badanym okresie (lata 2003 i 2004) terminowe depozyty złote gospodarstw domowych oprocentowane były odpowiednio: 2,9% oraz 3,8%, a kredyty odpowiednio 15,8 i 15,9%. Tak wysoka marża odsetkowa (około 13%) jest również przejawem restrykcyjności polityki pieniężnej, która nie tworzyła sprzyjających warunków dla większej absorpcji kredytowej.

Jak w kontekście tych stwierdzeń wyjaśnić wysoką dynamikę wzrostu należności wobec gospodarstw domowych w sektorze banków komercyjnych. Wynika to przede wszystkim z „fenomenu” wzrostu kredytów mieszkaniowych, których dynamika szczególnie się nasiliła od 2002 r., o czym świadczy tab. 5.

⁹ Raport roczny 2004, s. 37.

Tabela 5

Dynamika kredytów mieszkaniowych w latach 1991–2005

Kredyty mieszkaniowe	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ^a
Zadłużenie (w mld zł)	2,8	3,5	4,4	5,2	6,1	6,8	7,6	8,8	11,6	15,9	21,1	32,2	34,0	37,2	42,6

Źródło: Raport. *Za dużo kredytów hipotecznych w walutach*, „Gazeta Prawna”, 12.12.2005.

^a Stan na 30.06.2005.

Tak wysoka dynamika kredytów mieszkaniowych (ponad 30% wszystkich należności dla sektora gospodarstw domowych) zdeterminowała wzrost ogólnej aktywnej ludności na rynku kredytowym. Wyjaśnieniem „fenomenu” dynamiki kredytów mieszkaniowych jest dostępność do tzw. kredytów denominowanych w walutach obcych. Udział kredytów walutowych w portfelu kredytów mieszkaniowych dynamicznie się zwiększa. W roku 2002 wynosił 46,3%, w 2003 r. 54,6%, w 2004 r. 58,1%, a w połowie 2005 r. już ponad 62%¹⁰. Jeszcze bardziej wyrazistym przykładem tego zjawiska jest udział tych kredytów w należności największych banków. W PKO BP kredyty te w 2005 r. stanowiły 62% wszystkich kredytów mieszkaniowych, a w BPH SA aż 80%¹¹.

Tak wysoka dynamika kredytów mieszkaniowych i dominujący udział kredytów walutowych świadczy o dużej umiejętności dostosowania się gospodarstw do mechanizmów gospodarki rynkowej. Wzrost absorpcji tych kredytów jest wynikiem zarówno zwiększenia dochodów ludności, jak i akceptowania poziomu ich oprocentowania. Mimo obniżki w 2005 r. stóp procentowych, to jednak w oprocentowaniu kredytów w dalszym ciągu występuje duża różnica między oprocentowaniem kredytów złotych i walutowych. Podstawą oprocentowania kredytów na rynku detalicznym dla ludności są tzw. stawki referencyjne na hurtowym, międzybankowym rynku depozytowym wyrażające koszt pozyskania środków pod tytułem zwrotnym od innych banków. O występujących różnicach cen depozytów złotych (WIBOR) i walutowych (LIBOR) świadczy tab. 6.

¹⁰ Raport. *Za dużo kredytów hipotecznych w walutach*, „Gazeta Prawna”, 12.12.2005.

¹¹ *Ibidem*.

Tabela 6

Różnica między oprocentowaniem depozytów złotych (WIBOR) i walutowych (LIBOR) w 2005 r.

Stawki referencyjne	5.01.2005	9.12.2005
WIBOR 3M	6,62	4,63
LIBOR 6M (CHF)	0,8	1,215

Źródło: E. Bednarz, *Niespokojny frank*, „Gazeta Prawna”, 12.12.2005.

Okazuje się, że na międzybankowych rynkach depozytów złotych i walutowych zarysowała się tendencja zmniejszania się różnicy ich oprocentowania. Mimo to, atrakcyjność korzystania z kredytów walutowych, szczególnie denominowanych w CHF, jest oczywista i preferowanie kredytów denominowanych w tej walucie świadczy o efektywnych zachowaniach gospodarstw domowych na rynku kredytów konsumpcyjnych. O racjonalności wyboru tych kredytów świadczy symulacja kosztów obsługi przykładowego kredytu w wysokości 150 tys. zł, zaciągniętego na 20 lat przy annuitetowej metodzie spłaty, przy wkładzie własnym 25%. Symulacja kosztów obsługi tego kredytu prezentuje tab. 7.

Tabela 7

Symulacja kosztów obsługi kredytów złotych i walutowych

Wyszczególnienie	PLN	CHF	USD	EUR
Oprocentowanie	6,04	2,39	5,95	4,55
Rata płatności (kapitał + odsetki) (w zł)	1 078	787	1 070	953
Kwota odsetek (w zł)	108 746	38 842	106 878	78 726

Źródła: Jak w tab. 5.

W kontekście przedstawionych korzyści z kredytów opartych na stopie LIBOR preferowanie przez ludność zobowiązań walutowych jest w pełni uzasadnione. Należy zwrócić uwagę, że ostateczny wybór powinien uwzględnić również ryzyko walutowe związane z ewentualną deprecjacją złotego. W polityce kredytowej w większym zakresie powinny być stosowane formy zabezpieczeń przed niekorzystnymi zmianami kursowymi.

Natomiast wątpliwości musiałoby budzić stosowanie administracyjnych ingerencji nadzoru bankowego w ograniczenie możliwości korzystania z kredytów walutowych. Takie działania w warunkach istotnej jeszcze różnicy

oprocentowania kredytów walutowych i złotych może zmniejszyć możliwość absorpcji tych kredytów przez gospodarstwa domowe, a tym samym ograniczyć ich rolę w optymalizacji struktury czasowej konsumpcji i rozwoju sektora budownictwa i powiązanych z innymi gałęziami gospodarki.

3. WYZWANIA DLA BANKÓW

Coraz silniejsza symbioza gospodarstw domowych z rynkami finansowymi stanowi istotną przesłankę zmiany funkcjonowania przedsiębiorstw bankowych. Szczególnym wyzwaniem jest postępujący rozwój pozabankowych instytucji finansowych zaspokajających ich potrzeby kapitałowe¹².

Podstawowymi kierunkami dostosowującymi banki do nowej sytuacji na rynku kredytowym są:

- segmentacja kredytów i rozwój bankowości detalicznej,
- innowacje produktowe i zmiany w polityce alokacji kredytów.

3.1. Segmentacja klientów i rozwój bankowości detalicznej

Kluczowym elementem strategii dostosowania banków do nowych wyzwań na rynku kredytowym jest segmentacja kredytobiorców. Uznawana jest ona za podstawę funkcjonowania nowoczesnego banku¹³. Segmentacja klientów powinna być podstawą dywersyfikacji produktów adresowanych do konkretnego odbiorcy. Generalnie z punktu widzenia czynności bankowych (czyli w ujęciu funkcjonalnym) adekwatnych do potrzeb kredytowych różnych podmiotów wyróżnić można:

- bankowość korporacyjną nastawioną na obsługę dużych przedsiębiorstw,
- bankowość detaliczną obsługującą małe i średnie przedsiębiorstwa oraz osoby fizyczne¹⁴.

¹² Por. L. Dziawgo, *Rola banków w gospodarce przyszłości jako podstawowy dylemat współczesnej bankowości*, [w:] *Czynniki wzrostu gospodarczego*, red. M. Haffer, W. Kraszewski, UMK, Toruń 2004, s. 216. Szerzej o pozabankowych instytucjach finansowych (*near-banks*) i pozafinansowych (*non-banks*) Z. Zawadzka, *Zmiany w bankowości światowej*, [w:] *Bankowość*, red. W. L. Jaworski, Z. Zawadzka, Poltex, 2001, s. 83 i dalsze.

¹³ Interesujący model dywersyfikacji produktów na gruncie segmentacji klientów według poziomu zamożności przedstawia L. Dziawgo, *Private banking. Istota – koncepcje – funkcjonowanie*, UMK, Toruń 2005, s. 19 i dalsze.

¹⁴ Zob. *Bankowość detaliczna...*, s. 11.

Pojęcie bankowości detalicznej nie jest jednoznacznie interpretowane. Często utożsamiane jest z obsługą klientów indywidualnych. W szerszym rozumieniu obejmuje także małe i średnie przedsiębiorstwa (MSP) oraz gospodarstwa rolne. Dominujące znaczenie w bankowości detalicznej, obsługującej szeroko rozumianą kategorię gospodarstw domowych, posiadają osoby fizyczne reprezentujące popyt na kredyty konsumpcyjne. Świadczy o tym tab. 8.

Tabela 8

Osoby fizyczne w strukturze kredytów dla gospodarstw domowych
(stan na 30.06.2005 w mln zł)

Wyszczególnienie	Ogółem	Przedsiębiorstwa	Gospodarstwa domowe			
			ogółem	przedsiębiorcy indywidualni	rolnicy indywidualni	osoby prywatne
Stan na 30.06.2004	244 188,1	119 794,5	103 565,0	15 801,9	11 621,7	76 141,4
Stan na 30.06.2005	242 822,1	121 295,2	120 733,9	16 365,7	11 450,3	92 917,9
Dynamika wzrostu (30.06.2004 = 100,00)	108,3	101,3	116,6	103,6	98,5	122,0

Źródło: www.stat.gov.pl, tab. 9, s. 10.

Dane tab. 8 potwierdzają dominującą rolę osób fizycznych w sektorze gospodarstw domowych oraz bardzo wysoką dynamikę wzrostu ich obciążeń kredytowych.

Obok wzrostu znaczenia bankowości detalicznej w bankach uniwersalnych ważnym kierunkiem dostosowania sektora bankowego do obsługi kredytowej tej grupy klientów powinien być rozwój banków specjalistycznych, np. konsumenckich, samochodowych, hipotecznych, kas komunalnych oraz bankowości spółdzielczej. Wymóg dynamicznego rozwoju bankowości detalicznej wynika także z porównania dotychczasowego stopnia zadłużenia ludności w Polsce na tle innych krajów.

W rozwiniętych gospodarkach rynkowych kredyty są trwałym źródłem finansowania wydatków konsumpcyjnych. Stopień zadłużenia ludności w relacji do ich nominalnych dochodów do dyspozycji (dochody brutto pomniejszone o obciążenia podatkowe i obligatoryjne ubezpieczenia społeczne) w większości krajów oscyluje wokół 100%, co oznacza, że łączny poziom zadłużenia przekracza ich roczne dochody do dyspozycji. W Polsce stopień

zadłużenia kształtuje się na poziomie około 20%¹⁵. Świadczy to o dłużej przestrzeni wzrostu udziału kredytów w finansowaniu konsumpcji gospodarstw domowych.

3.2. Innowacje produktowe i zmiany polityki alokacji kredytów

Wzrost aktywność gospodarstw domowych na rynku kredytowym jest dużym wyzwaniem również do wprowadzenia innowacji produktowych oraz zmian polityki alokacji kredytów. Głównymi kierunkami działalności innowacyjnej jest wprowadzenie nowych, zindywidualizowanych produktów kredytowych, w większym zakresie wykorzystywanie kart płatniczych, zwiększenie roli tzw. kompleksowej obsługi klientów (np. poprzez rozwój *private banking*), a przede wszystkim zwiększenie roli internetu, który staje się coraz bardziej znaczącym instrumentem konkurencji w bankowości detalicznej¹⁶.

Drugim ważnym kierunkiem dostosowań banków do rosnącego popytu na kredyty dla ludności są zmiany w polityce ich przyznawania. Takie dostosowania są widoczne w świetle przeprowadzonych badań ankietowych przez NBP¹⁷. Ankieta została przeprowadzona na przełomie września i października 2005 r. wśród 24 banków, których łączny udział należności od przedsiębiorstw i gospodarstw domowych w portfelu sektora bankowego wynosi około 80%.

Z punktu widzenia alokacji kredytów dla gospodarstw domowych istotnym kierunkiem zmian jest łagodzenie kryteriów dostępności. Odnosi się to szczególnie do kredytów mieszkaniowych. Według respondentów największy wpływ na złagodzenie warunków przyznawania tych kredytów miał wzrost presji konkurencyjnej, w szczególności ze strony innych banków uniwersalnych. Na łagodzenie tej polityki istotny wpływ miał również przewidywany wzrost popytu na te kredyty.

W opinii badanych banków łagodzenie polityki alokacji kredytów w praktyce polegają przede wszystkim na zmniejszeniu udziału kapitałów własnych kredytobiorców, zliberalizowaniu warunków monitoringu procesu budowlanego oraz zmniejszeniu marży kredytowej¹⁸. Banki, łagodząc politykę przyznawania kredytów konsumpcyjnych, obniżały także wymagania w zakresie zabezpieczenia i wydłużały maksymalny okres kredytowania.

¹⁵ Por. G. Rytelawska, E. Hoszczonek, *Zmiany w popycie na kredyt gospodarstw domowych*, „Materiały Studia NBP” 2004, nr 172.

¹⁶ Por. M. Kisiel, *Internet a konkurencyjność banków w Polsce*, Cedetu, Warszawa 2005, s. 79 i dalsze.

¹⁷ Por. *Sytuacja na rynku kredytowym. Wyniki ankiety do przewodniczących komitetów kredytowych*, NBP, Warszawa 2005.

¹⁸ *Ibidem*, wykres 7, s. 6.

Wyniki przeprowadzonych badań ankietowych są potwierdzeniem dostosowywania strategii rozwoju przedsiębiorstw bankowych do zmieniającej się roli kredytów dla gospodarstw domowych. Banki dostrzegają w tej ewolucji ważną dźwignię swojego rozwoju i zwiększania konkurencyjności. Są to optymalistyczne sygnały z sektora bankowego, które świadczą o zwiększeniu możliwości absorpcji kredytów przez gospodarstwa domowe, co z kolei sprzyjać będzie optymalizacji ich wyborów konsumpcyjnych.

PODSUMOWANIE

Zwiększenie absorpcji kredytów w gospodarstwach domowych jest ważnym czynnikiem sprzyjającym alokacji konsumpcji w czasie, a tym samym podnoszeniu jej użyteczności. Dla ekonomiki tych podmiotów gospodarczych jest to przełomowa zmiana w finansowaniu wydatków szczególnie długoterminowych. Przełom ten jest jednocześnie dużym wyzwaniem dla bankowości detalicznej, dla której zwiększenie aktywności kredytowej będzie warunkiem dostosowania się do rosnącego popytu na te produkty. Przeprowadzona analiza empiryczna dotychczasowych dostosowań banków do rosnącej absorpcji kredytowej tego sektora pozwala sformułować tezę o przejściu do nowego etapu „symbiozy” gospodarstw domowych z bankami. Najważniejszymi płaszczyznami tej nowej współpracy są innowacje produktowe oraz bardziej przyjazne mechanizmy alokacji kredytów, w tym metody zarządzania ryzykiem.

Andrzej Bogus

CREDITS ABSORPTION IN THE SECTOR OF HOUSEHOLDS

The aim of the article is to prove the role of credits in the functioning of household. The author indicates the effects credits may have on global demand and increase in consumptions utility. The credit absorption of households is related to favorable macroeconomic environment. The theoretical part of the article focuses on the macroeconomic factors. In the analytical part of the article the author presents adjustment processes in the commercial banks to the growing demand for these credits.